

คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมชาวมอญ
ในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี
TECHNICAL TERMS FOR MUSICAL ARTS IN MON'S SOCIETY
AND CULTURE IN PATHUM THANI PROVINCE.

การุณันท์ รัตนแสนวงษ์¹

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำมหาวิทยาลัยภาษาและการสื่อสาร

สำนักวิชาการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีปทุม

e-mail: r_karunan@hotmail.com, karunan@spu.ac.th

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามประเด็นศึกษากับวัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี รวมทั้งการศึกษา รวบรวมและจัดหมวดหมู่คำศัพท์และวิเคราะห์คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีตามหลักภาษาไทย ผลการวิจัยพบดังนี้

1. ประวัติทั่วไป ประวัติดั้งเดิมของชาวมอญจังหวัดปทุมธานีอพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ ปัจจุบันมีชาวมอญอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น 2 อำเภอ คือ อำเภอเมืองปทุมธานี และอำเภอสสามโคก
2. ความเป็นมาของวงดนตรีในชุมชนชาวมอญ วงดนตรีมอญเก่าแก่ของจังหวัดมาจาก 2 ตระกูล คือ ตระกูลดนตรีเสนาและดนตรีเจริญ ปัจจุบันพบว่ามียังดนตรีเพิ่มขึ้นหลายวงและหลากหลายรูปแบบ มีทั้งวงดนตรีมอญดั้งเดิม วงดนตรีมอญผสมไทย และวงดนตรีไทย
3. วิธีการถ่ายทอดของบุคคลดนตรี ในอดีตจะสอนในบ้านให้กับบุคคลในตระกูลและเป็นการถ่ายทอดโดยใช้วิธีท่องจำ และด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปปัจจุบันพบว่าการสอนนอกบ้านมากขึ้นโดยเฉพาะตามสถานศึกษา เป็นการถ่ายทอดดนตรีให้กับบุคคลนอกตระกูลโดยใช้วิธีการถ่ายทอดแบบมีตัวโน้ต
4. บทบาทของบุคคลดนตรีพบว่า มีบทบาทด้านการสืบทอดประวัติศาสตร์วงดนตรีมอญ การสืบทอดและการเผยแพร่ดนตรีทั้งในและนอกชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญ การส่งเสริมภาพลักษณ์ชุมชนชาวมอญ และการเสริมสร้างชื่อเสียงให้แก่สังคมและวัฒนธรรมไทย
5. ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในชุมชน ประเพณีที่สำคัญของนักดนตรีคือ การไหว้ครู ส่วนพิธีกรรมสำคัญที่ต้องใช้ดนตรีปี่พาทย์มอญเป็นหลัก คือพิธีรำผี พิธีศพ ทะแยมอญ และมอญรำ นอกจากนี้ก็สามารถใช้ดนตรีบรรเลงได้ในเทศกาลทั่วไป
6. ดนตรีและเพลงที่ปรากฏในชุมชนชาวมอญ พบว่าวงดนตรีหลักยังคงเป็นดนตรีปี่พาทย์มอญ ส่วนเพลงที่นำมาบรรเลงปัจจุบันมีทั้งเพลงเก่าและใหม่ บรรเลงได้ทั้งในงานมงคลและอวมงคล แต่ถ้ามองเพลงมอญดั้งเดิม ส่วนใหญ่ใช้เฉพาะวงปี่พาทย์มอญ และนิยมบรรเลงในงานอวมงคล
7. คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญพบว่า มีจำนวน 256 คำ แบ่งเป็นหมวดตัวอักษร 26 หมวด จำนวนคำภาษาไทย จำนวน 202 คำ และคำภาษามอญ จำนวน 54 คำ ผลการวิเคราะห์ชนิดของคำ

ตามหลักภาษาไทย พบว่ามี 3 ชนิด คือ คำนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ คำศัพท์เหล่านี้ส่วนมากมีความหมายเฉพาะในทางดนตรีที่แตกต่างจากความหมายในพจนานุกรม มีเพียงบางคำเท่านั้นที่มีความหมายสอดคล้องและใกล้เคียงกันไปตามหลักเดียวกับในพจนานุกรม

คำสำคัญ : คำศัพท์เฉพาะทางดนตรี ชาวมอญปทุมธานี สังคม วัฒนธรรม

ABSTRACT: The objectives of this research are to study the relationship between musical people as the case study and musical cultures existing in Mon society and culture in Patum Thani Province together with the study of the sections of musical terms and the analysis of those terms in accordance with Thai language rules. The following are the results of the study:

1. The Mon history: The Mon in Patum Thani Province originally migrated from Moatama town. At present Mon people mostly have inhabited in two Amphoe: Amphoe Muang and Amphoe Samkok in Patum Thani Province.

2. The history of musical instruments in Mon community: The oldest orchestra bands have continued the line from two families: Dontree Snoa and Dontree jaruen. Today, there are various forms of Mon music; that is, the original orchestra band, and the mixed one together with a Thai orchestra band.

3. Music lessons were previously taught to people in the same family and by memory. At present, they are taught to outsiders, especially students in educational institutes in forms of musical notes.

4. Today the of roles of Mon musical people have been continuing the line of Mon music such as Mon music propagation, preservation, and promotion of good images of Mon community.

5. The sacred Mon musical traditions are Wai Kru ritual and sacred ceremonies, played in Mon orchestra band are a ghost dance, a funeral ceremony, Tayamon and a Mon dance. Moreover Mon music is also played on some other occasions.

6. The found Mon music and songs are mainly played in a Mon orchestra band. Song at present, on the other hand, old and new ones, are played in both auspicious and inauspicious ceremonies. However, the original ones had been mostly played in Mon orchestra bands only in inauspicious occasions.

7. The musical terms appearing in Mon society and culture has been found 256, divided into 26 sections; that is, 202 Thai terms and 54 Mon terms. The analyzed result of each term in accordance with Thai language rules has been found that there are 3 parts of speeches: noun, verb and adverb, of which the meanings are different from the same ones in a dictionary. There are only some musical terms, which are in line with the ones in a dictionary.

Keywords: musical terms, Mon in Patum Thani Province, society, culture

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ชาวมอญ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “รามัญ” เป็นชนชาติที่เคยเจริญรุ่งเรืองที่สุดชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรืออุษาคเนย์ (Southeast Asia) แต่ตลอดระยะเวลากว่า 700 ปีที่ตั้งอยู่ในพม่าตอนล่าง

อาณาจักรมอญต้องล้มลุกคลุกคลานเพราะการแย่งชิงอำนาจภายในและการรุกรานจากพม่า เป็นเหตุให้บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะสงครามอยู่เสมอ ในระหว่างนั้นชาวมอญได้พากันอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศไทยเรื่อยๆ และต่อมาชาวมอญเหล่านี้เองได้มา

เป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งของไทยและได้สืบลูกหลานมาจนกระทั่งปัจจุบัน (สุกรณ์, 2541)

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นชนชาติที่เคยมีดินแดนเป็นของตนเอง มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมานาน และมีความเจริญทางด้านอารยธรรมสูง (เฉลิมศักดิ์, 2542) เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็นำศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆ เช่น ดนตรี ภาษา วรรณคดี ประเพณีบางอย่างเข้ามาด้วย โดยเฉพาะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีชาวมอญอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ที่เมืองปทุมธานีกันมาก และไทยเราได้รับเอาวัฒนธรรมทางด้านดนตรีไว้ในสมัยนั้น (สุจริตลักษณ์ และคณะ, 2528) วงดนตรีมอญ หรือ “วงปาด” ซึ่งเป็นดนตรีของชนชาติมอญนี้มีวิธีการประสมวงออกจะคล้ายกับปี่พาทย์ไทยอยู่มาก เครื่องดนตรีที่มีลักษณะตรงกันในวงปี่พาทย์มอญกับปี่พาทย์ไทย ได้แก่ ปี่ ระนาด ซ้องวง ตะโพน และกลอง เป็นต้น (สังข์, 2532) ปัจจุบันปี่พาทย์มอญกลายเป็นที่นิยมแพร่หลายออกไปในสังคมดนตรีไทยทั้งในจังหวัดปทุมธานีและบริเวณจังหวัดใกล้เคียง เป็นเรื่องที่น่าสนใจที่คนไทยมีอาชีพทั้งหลายต้องเรียนรู้ และฝึกหัดวิธีการบรรเลงควบคู่ไปกับการรู้ทางดนตรีปี่พาทย์ไทยที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมของไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน

เมื่อพิจารณาถึงเรื่องการฝึกหัดวิธีการบรรเลงดนตรีที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องแล้ว ในบทเพลงหนึ่งๆ ผู้แต่งเพลงได้วางแนวปฏิบัติไว้ไม่เหมือนกัน ศัพท์ที่ใช้เรียกในขณะฝึกซ้อมดนตรีก็มีมากมายตามแต่ลักษณะของชนิดเครื่องดนตรี การฝึกปฏิบัติดนตรีในแต่ละชนิดเหล่านี้เองที่ก่อให้เกิดการคิดประดิษฐ์ถ้อยคำที่เราเรียกว่า “คำศัพท์เฉพาะทางดนตรี” ขึ้นมา เพื่อใช้เรียกวิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ ตามที่ผู้สอนได้ถ่ายทอดให้ ซึ่งคำศัพท์เฉพาะทางดนตรีทุกคำ ล้วนมีความหมายสอดคล้องสัมพันธ์กับวิธีการปฏิบัติ โดยเฉพาะชุมชนชาวมอญปทุมธานีนี้มีเอกลักษณ์ทางดนตรีที่โดดเด่นเป็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาค้นคว้า คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีทุกชนิดจึงควรค่าแก่การเก็บรวบรวมข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุผลดังกล่าว

แล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจในเรื่อง “คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในเขตพื้นที่ปทุมธานี” เพื่อศึกษาทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมดนตรีควบคู่กันไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามประเด็นศึกษากับวัฒนธรรมทางด้านดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี ศึกษา รวบรวม จัดหมวดหมู่คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี และจัดเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งการวิเคราะห์คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีตามหลักภาษาไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้เริ่มจากการสำรวจข้อมูลวงดนตรีในชุมชนมอญ จังหวัดปทุมธานีทั้งหมด แล้วนำข้อมูลจำนวนวงที่ได้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญด้านสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญทำการคัดเลือกจำนวนวงดนตรีที่เหมาะสมจะเป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล เมื่อได้จำนวนวงดนตรีที่ผู้ทรงคุณวุฒิตัดเลือกไว้แล้วจากนั้นก็ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาจัดทำและจำแนกเป็นหมวดหมู่ ทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับงานวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการดำเนินงานวิจัย

4.1 ประวัติทั่วไปของชาวมอญ จังหวัดปทุมธานี ประวัติดั้งเดิมของชาวมอญจังหวัดปทุมธานีมาจากเมืองเมาะตะมะ อพยพหนีภัยจากศึกพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา เรื่อยมาจนกระทั่งครั้งสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มีการอพยพชาวมอญครั้งใหญ่จากเมืองเมาะตะมะ เข้าสู่

ประเทศไทยเรียกว่า “มอญใหญ่” ปัจจุบันบริเวณที่มีชาวมอญอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นคือ อำเภอเมืองปทุมธานี และอำเภอสามโคกเท่านั้น จำนวนชาวมอญที่รองจาก 2 อำเภอนี้ก็คืออำเภอคลองหลวง และอำเภอลาดหลุมแก้ว แต่ก็อยู่กันกระจัดกระจายไม่เป็นชุมชน

4.2 ความเป็นมาของวงดนตรีในชุมชนชาวมอญ วงดนตรีเก่าแก่ของจังหวัดคือวงดนตรีมอญ จาก 2 ตระกูล คือ ตระกูลดนตรีเสนาะ ซึ่งมีนายเงิน ดนตรีเสนาะ และดนตรีเจริญ ซึ่งมีนายสุ่ม ดนตรีเจริญ เป็นบรรพบุรุษของตระกูลผู้นำมอญจากเมืองเมาะตะมะ เข้ามาในประเทศไทย รวมทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับดนตรีมอญให้แก่รุ่นลูกหลานสืบต่อกันเรื่อยมา ปัจจุบันทายาทคนสำคัญผู้มีบทบาทด้านดนตรีมอญของชาวจังหวัดปทุมธานีทั้งสองตระกูล คือ นายชะอุม ดนตรีเสนาะ นายประสาน ดนตรีเจริญ และนายวีระ ดนตรีเจริญ ส่วนวงดนตรีมีหลากหลายรูปแบบ แต่ประวัติความเป็นมาของวงดนตรี ที่เป็นต้นแบบและมีชื่อเสียงมาช้านานก็คือ “ปี่พาทย์มอญ”

4.3 วิธีการถ่ายทอดของบุคคลดนตรี การถ่ายทอดวิชาดนตรีในอดีตจะสอนในบ้านให้กับบุคคลในตระกูล และเป็นการถ่ายทอดโดยใช้วิธีท่องจำ แต่ปัจจุบันมีการสอนนอกบ้านมากขึ้นโดยเฉพาะตามสถานศึกษา เป็นการถ่ายทอดดนตรีให้กับบุคคลนอกตระกูลโดยใช้วิธีการถ่ายทอดแบบมีตัวโน้ต

4.4 บทบาทของบุคคลดนตรี พบว่ามีการสืบทอดประวัติศาสตร์วงดนตรีมอญในประเทศไทย นอกจากนี้ก็มีการสืบทอดดนตรีในชุมชน การเผยแพร่ดนตรีทั้งในและนอกชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญในชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมภาพลักษณ์ชุมชนชาวมอญในประเทศไทย ตลอดจนการเสริมสร้างชื่อเสียงให้แก่สังคมและวัฒนธรรมไทย

4.5 ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในชุมชน ดนตรีในชุมชนมอญเกี่ยวข้องกับประเพณีของผู้คนในชุมชนมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญคือประเพณีไหว้ครู ส่วนพิธีกรรมสำคัญที่ต้องใช้ดนตรีปี่พาทย์มอญเป็นหลัก คือ พิธีรำผี พิธีศพ ทะแยมอญ มอญรำ นอกจากนี้ก็เป็น

ประเพณีทั่วไป เช่น ประเพณีศกบาตรพระร้อย เปิงสงกรานต์ และเทศกาลงานบุญต่างๆ

4.6 ดนตรีและเพลงที่ปรากฏในชุมชนชาวมอญ ดนตรีและเพลงที่พบส่วนใหญ่ยังคงเป็นดนตรีปี่พาทย์มอญเป็นสำคัญ ดนตรีที่พบมีทั้งดนตรีแบบเก่าดั้งเดิมคือดนตรีมอญแท้ๆ ซึ่งปัจจุบันมีเพียงไม่กี่วง ปัจจุบันดนตรีมอญมีการประยุกต์เป็นดนตรีปี่พาทย์ไทยมากขึ้น วงดนตรีที่พบมีทั้งวงปี่พาทย์มอญ ปี่พาทย์ไทย วงมโหรี วงเครื่องสาย และแตรวง ส่วนเพลงที่นำมาบรรเลงกับวงต่างๆ ที่ปรากฏในชุมชนมอญมีทั้งเก่าและใหม่ ถ้าเป็นเพลงมอญดั้งเดิม ส่วนใหญ่ใช้เฉพาะวงปี่พาทย์มอญ เพลงบรรเลงของชุมชนชาวมอญมีหลายลักษณะ เช่น เพลงที่ใช้ในงานอวมงคล เพลงบรรเลงงานมงคล เพลงประกอบการรำผี เพลงประกอบการรำมอญ และบรรเลงแตรวง

4.7 คำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ปรากฏในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี วิจัยรวบรวมคำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่พบในสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญจังหวัดปทุมธานี รวมจำนวน 256 คำ แบ่งเป็นหมวดตัวอักษร 26 หมวด จำนวนคำภาษาไทย จำนวน 202 คำ และคำภาษามอญ จำนวน 54 คำ ผลการวิเคราะห์ชนิดของคำตามหลักภาษาไทย พบว่ามี 3 ชนิด คือ คำนามจำนวน 56 คำ ส่วนใหญ่เป็นชื่อเพลงมอญ คำกริยา จำนวน 199 คำ เป็นประเภทคำศัพท์เฉพาะทางดนตรีที่ใช้สำหรับวิธีการฝึกหัดดนตรี ส่วนใหญ่เป็นคำภาษาไทย และคำวิเศษณ์ จำนวน 1 คำ เป็นภาษามอญ คำศัพท์เหล่านี้ส่วนมากมีความหมายเฉพาะในทางดนตรีที่แตกต่างจากความหมายในพจนานุกรม มีเพียงบางคำเท่านั้นที่มีความหมายสอดคล้องและใกล้เคียงกันไปตามหลักเดียวกับในพจนานุกรม

5. เอกสารอ้างอิง

[1] เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. คตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2542.

- [2] สัจด์ ภูเขาทอง. การดนตรีไทยและทางเข้าสู่ดนตรีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.
- [3] สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และคณะ. มอญ : บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรมความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, 2528.
- [4] สุภรณ์ โอเจริญ. มอญในเมืองไทย. มุขนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.